
Nieuw Links: een ideologisch-politiek avontuur dat slaagde

Jan Nagel¹

Opgegroeid in het naoorlogse Amsterdam ondervond je letterlijk aan den lijve wat het betekende: ongelijke kansen voor iedereen. In de volkswijk Oud-West was het naar een middelbare school gaan een uitzondering. Kwam je er wel op terecht, dan bleek die ongelijkheid des te heviger. De PvdA wilde gelijke kansen voor iedereen creëren en had daarom op mij een grote aantrekkingskracht. De Tweede Kamerverkiezingen in 1956 spraken sterk tot de verbeelding: het ging tussen Willem Drees (PvdA) en Carl Romme (Katholieke Volkspartij, KVP). Van de laatste vonden wij als compromisloze jongeren het toch al een bedenkelijke zaak dat hij nog steeds op vrije voeten rondliep: in onze ogen was hij een aartsconservatief met wereldvreemde, soms gevaarlijke opvattingen. Vooral politici die duidelijke taal spraken hadden in die tijd onze bewondering. Of dat Aneurin Bevan (Labour) was die de Conservatieven het ‘luiste ongedierte’ noemde of PvdA-fractievoorzitter Jaap Burger, die in de Tweede Kamer zei: ‘waar gehakt wordt, vallen spaanders en van die spaanders vreet de VVD’. Je meende te begrijpen wat de politici bedoelden; het ambt van politicus stond toen nog zeer hoog in aanzien.

In 1957, kort voordat ik 18 jaar werd, meldde ik mij aan als lid van de PvdA. En daarmee behoorde je automatisch tot de Jonge Socialisten, die toen nog onder de weinig rebelse naam Federatie van Jongerengroepen (FJG) opereerden. Vier jaar later kwam ik in dienst bij de VARA. De omroep-cao kende toen de bepaling dat medewerkers verplicht konden worden in Hilversum te wonen. Mijn chef verlangde dat van mij, omdat hij wilde dat ik bij calamiteiten snel in de studio kon zijn. Daarom verhuisde ik in 1962 naar Hilversum, waar mijn politieke loopbaan eigenlijk echt begon.

Het jongste partijbestuurslid

Voordat Nieuw Links ontstond was het politieke leven behoorlijk verkalkt. Wie als jongere daartegen in opstand kwam en toch politiek actief wilde zijn,

had het niet direct gemakkelijk. Een politieke carrière werd vooral gemaakt door veelvuldig te knikken als de leiders spraken en door met plezier een liefst enigszins omvangrijke contributiewijk voor je rekening te nemen. Mijn loopbaan in de partij zou echter anders verlopen.

Doordat ik actief werd in de FJG, belandde ik in verschillende PvdA-besturen. Ik was in 1961 voorzitter van de FJG Amsterdam geworden en zat daarvoor in het bestuur van de partijfederatie Amsterdam met partijkopstukken als Wim Polak, Ed van Thijn en Joop den Uyl. Na mijn verhuizing naar Hilversum werd ik als vertegenwoordiger van de FJG in het bestuur van het PvdA-gewest Noord-Holland-Zuid gekozen. Het was voor zover ik me uit dit pre-Provoetijdperk herinner een nogal formele club, met uitzondering van de secretaris, die zijn vrouw tijdens partijgenootschappelijke activiteiten was kwijtgeraakt aan de PvdA-fractievoorzitter in de Hilversumse gemeenteraad. Hij deed hier later niet rancuneus over, omdat hij zijn nieuwe partner als een aanmerkelijke vooruitgang beschouwde.

In 1963 werd ik namens de afdeling Hilversum afgevaardigde naar het PvdA-congres. Ik voerde het woord over een tweetal onderwerpen: de beloning van jeugdigen en de beloning van dienstplichtige militairen, die een fooi van iets meer dan een gulden per dag kregen. Er bestond al een minimumloon en wettelijk was bepaald dat dit uiterlijk op 25-jarige leeftijd moest worden uitbetaald. Partijvoorzitter Ko Suurhoff koos voor de koninklijke vluchtweg: het instellen van een studietoelagencommissie. Die zware commissie met Kamerleden en vakbondsbestuurders kwam er, en ik verzamelde er veel materiaal voor. Tot mijn vreugde werd in het rapport de beloning voor dienstplichtigen gelijkgesteld aan die van vergelijkbare beroepsmilitairen. De leeftijd van het minimumloon werd teruggebracht van 25 naar 21 jaar – een voor iedereen nogal revolutionair resultaat. Het rapport werd vertaald in een resolutie van het partijbestuur, die werd behandeld op het tweejaarlijkse congres in maart 1965. Bij de verlaging van de minimumloon-leeftijd had het partijbestuur echter het woord ‘geleidelijk’ toegevoegd. Ik was daar zeer oprecht heel kwaad over en wist te bereiken dat de afdelingen Den Haag en Hilversum het congres voorstelden dit woord te schrappen. We vierden bijna feest toen het congres dat inderdaad deed.

Voorafgaand aan het congres had ik een interview in *Vrij Nederland*, omdat ik als 25-jarige de jongste kandidaat voor het partijbestuur was. Dat vraaggesprek ging met name over bevriende organisaties en de partijkrant *Het Vrije Volk*. Dit dagblad was met een oplage van 325.000 de grootste krant van Nederland en omdat het de officiële partijkrant was, werd de

hoofdredacteur op het tweejaarlijks congres gekozen en moest hij ook verantwoording over het gevoerde beleid afleggen. Van de econoom Hans van den Doel wist ik hoe slecht het met *Het Vrije Volk* ging, maar het was niet bepaald slim om al te grote kritiek op de eigen organisatie te hebben. In het interview zei ik het lezen van *Het Vrije Volk* een noodzakelijk kwaad te vinden omdat je nu eenmaal de informatie nodig had, maar noemde de partijkrant wel de slechtste krant van Nederland. Ook mijn eigen VARA ontzag ik niet: de VARA-radio loopt achter bij de VARA-televisie, was mijn oordeel.

Op het congres herhaalde ik deze kritiek bijna woordelijk. De hoofdredacteur van *Het Vrije Volk*, dr. Thijs van Veen, antwoordde dat hij niet het politieke nut van een dergelijke publicatie inzag. Hij werd met algemene stemmen herkozen. Daarna kwam de stemming voor het partijbestuur aan de orde. En tot mijn grote verrassing en blijdschap werd ik naast alle grote kanonnen gekozen. Het congres werd door een groot aantal VARA-collega's bijgewoond, onder wie André van der Louw en Arie Kleijwegt, en ook zij waren enthousiast en verrast.

In het partijbestuur maakte ik van nabij de discussies mee die in volle heftigheid gevoerd werden door het 79-jarige erelid Willem Drees. Wat niemand nog wist: ik zou niet alleen het jongste partijbestuurslid in de geschiedenis van de PvdA zijn, maar ook later de eerste Nieuw-Linkser in het partijbestuur.

Enkele weken na mijn verkiezing in het partijbestuur kreeg ik mijn eerste grote interview en wel in *Het Parool*. Hierin pleitte ik voor lossere banden tussen de PvdA, de vakbeweging en de VARA, om deze organisaties meer een eigen gezicht te kunnen laten zien. Ik hekelde het feit dat de partijsecretaris Eibert Meester, die tevens lid was van het hoofdbestuur van de VARA, geadviseerd had een radio-interview met twee redacteurs van het blad *Links* niet uit te zenden. Ik meldde dat ik zelf ook slachtoffer was van deze opvattingen. *Opinie*, het veertiendaagse blad van de PvdA, had een door mij geschreven artikel geweigerd dat ik de kop had meegegeven: 'De partij van morgen wordt geregeerd door de secretaris van eergisteren'. Ook pleitte ik voor meer ruimte voor minderheidsstandpunten op het gebied van de buitenlandse politiek.

Vanuit het VARA-bestuur kreeg ik een teken om het wat rustiger aan te doen. De aardigste reactie was van de altijd ironische Ary van Nierop. Hij zei dat het verschil tussen Herodes en mij was dat Herodes iedereen onder de twee jaar van het leven wilde beroven en ik iedereen boven de vijftig. Het was de periode van the Beatles, de Provo's, het tv-programma *Zo is het toe-*

vallig ook nog eens een keer. In de politiek kwam D'66 eraan. Lang niet altijd werd er zachtzinnig met elkaar omgesprongen. Het jeugdige PvdA-lid Arie van der Zwan pleitte voor een grondige vernieuwing van de partijtop en stelde voor, bestuur en fractie op een gladdere dag per bus over de Afsluitdijk te laten rijden.

Jongerenprotest

Intussen vonden de *happenings* bij het Amsterdamse Lieverdje plaats. De politie voerde vaak onredelijk harde charges uit en er werden nogal wat Provo's opgepakt en vaak veroordeeld tot onredelijke straffen, soms zelfs drie maanden gevangenisstraf. Koosje Koster, die bij het Lieverdje krenten uitdeelde, ging vanwege het verstoren van de openbare orde de cel in. Robert Jasper Grootveld voorzag sigarettenaffiches van een 'K' (van kanker) en kreeg zestig dagen cel. Provo Hans Tuijnman werd gearresteerd wegens opruiing. Hij had twee agenten een pamflet uitgereikt waarin opgeroepen werd tot een individuele demonstratie. Toen hij na veertien dagen vrijgelaten werd en toch weer deelnam aan een *happening*, kreeg hij de krankzinnige straf van drie maanden onvoorwaardelijke gevangenis.

Elke demonstratie, ook individuele, werd als opruiing beschouwd. De politie voerde meer dan harde charges uit en het beleid van burgemeester Gijs van Hall en hoofdcommissaris Hendrik Jan van der Molen raakte zo omstreden dat beiden later moesten aftreden. In *Het Parool* van 7 juni 1966 schreef ik een artikel over de grote verkiezingsnederlaag die de PvdA bij de Provinciale Statenverkiezingen in maart had opgelopen. 'De wijze waarop de justitie opereert is schandelijk en onaanvaardbaar. Het is bijzonder ergerlijk dat een socialist verantwoordelijk is voor Justitie.' Provo Irene Donner en toen nog cameraman Wibo van der Linde, later eindredacteur van de actualiteitenprogramma's AVRO's *Televizier* en TROS *Aktua*, werden opgepakt en voor mij was de maat vol. Ik stuurde op 4 juni openlijk een telegram aan mijn partijgenoot, de minister van Justitie Ivo Samkalden. De laatste regel luidde: 'U dient drastische maatregelen te nemen om de democratische orde in Nederland te herstellen of indien u zich hier niet toe in staat acht onmiddellijk af te treden. Jan Nagel.'

De PvdA-top verklaarde het telegram te betreuren. De partijsecretaris zei in de pers: 'Ook wij zijn niet gelukkig met de ontwikkelingen die de heer Nagel aan de kaak stelt. Het gesprek in onze kring is nog gaande en ik weet nog

niet waarheen dat zal leiden. Maar de heer Nagel weet ook dat de zaak onze aandacht heeft en hij had dus niet zelf moeten gaan opereren.' Een ander wees erop dat ik in de tijd van PvdA-voorzitter Koos Vorrink er uitgegooid zou zijn. Maar er kwam ook steun. Han Lammers schreef in *De Groene*: 'Beleid wijzigen of aftreden.' Dat was tenminste duidelijk taal. Het *Algemeen Dagblad* schreef in een hoofdcommentaar: 'Als het jongste lid van het hoofdbestuur van de Partij van de Arbeid een nogal potige brief schrijft aan de socialistische minister van Justitie mr. Samkalden over de justitiële behandeling van de provo's vinden wij dat heel verfrissend.'

Nieuw Links

In het partijbestuur voelde ik mij al een tijdje eenzaam. De deelname van de PvdA aan het in april 1965 aangetreden kabinet-Cals (met de KVP en de Anti-Revolutionaire Partij, ARP) pakte verkeerd uit, in de Vietnampolitiek liep de partij slaafs achter de Amerikanen aan, over het programma *Zo is het* werd te veel gezegd dat men wel voor satire was mits het anderen niet kwetste. Er heerste een ongekende regentenmentaliteit in de partij. In de contacten die ik met sympathisanten onderhield, polste ik het idee om een keer met een clubje mensen bij elkaar te komen. In eerste instantie zocht ik met name steun bij mensen die bij de media werkten: Lammers van *De Groene*, Joris van de Berg van *Vrij Nederland*, enkele redacteuren bij *Het Parool* en *Het Vrije Volk*, enkele VARA-medewerkers, onder wie de perschef André van der Louw.

De animo was groot en op zaterdag 25 juni 1966 kwamen we bijeen in het vergaderhotel Terminus, recht tegenover het Utrechtse Centraal Station. Als initiatiefnemer zat ik de eerste vergadering voor.² Daarna deed ik dat niet meer, omdat ik ook deel uitmaakte van het partijbestuur. Ik heb nooit een geheim gemaakt van mijn betrokkenheid bij Nieuw Links (ik was in alle openheid op alle bijeenkomsten aanwezig, ik ondertekende brieven gericht aan het partijbestuur, in het partijbestuur liet ik het geluid van Nieuw Links horen), maar ik vond dat ik niet in het voorste gelid kon staan van een beweging die zich uitgesproken kritisch tegenover de PvdA-leiding opstelde.

Naast de hierboven al genoemde personen waren er op die eerste bijeenkomst enkele mensen aanwezig die zich kritisch binnen de partij opstelden, zoals het latere Tweede Kamerlid Hans van den Doel, die het voorzitterschap van Nieuw Links van mij zou overnemen, en medewerker Rob de Rooi van de Wiardi Beckman Stichting (WBS, het wetenschappelijk bureau

van de PvdA) en zijn vrouw, de actrice Emmy Lopes Dias. Iedereen vond het een nuttig initiatief en noemde namen voor een volgende bijeenkomst. De club breidde zich snel uit en de enveloppen voor de uitnodigingen voor nieuwe bijeenkomsten werden door VARA's perschef Van der Louw eigenhandig op zijn werkkamer in Hilversum geschreven. Hij was in feite de eerste secretaris van de vernieuwingsbeweging binnen de PvdA. André geloofde in die dagen nog nauwelijks dat de partij te redden was. Regelmatig kwam hij met een vreemde twinkeling in zijn ogen bij mij informeren hoe het in het partijbestuur ging.

De groep werd al snel door de pers ontdekt. De zaak kwam pas in een echte stroomversnelling toen er na de zomer van 1966 twee opvallende boekjes uitkwamen. In het voorjaar kreeg ik een telefoontje en daarna bezoek van de journalist Henk Hofland. Hij kwam namens de uitgeverij De Bezige Bij en vroeg of ik een pamflet wilde schrijven over de PvdA. In de VARA-kantine waren wij het binnen een kwartier eens. Ik huurde een huisje in Schoorl, vulde twee koffers met documentatiemateriaal en werkte enkele weken non-stop aan *Ha, die PvdA!* Met Van den Doel hield ik contact en hij las het manuscript voordat het naar de drukker ging.

Op 6 september werd bij De Bezige Bij een drukbezochte persconferentie gehouden. Het boekje kreeg een zeer grote publiciteit. Enkele koppen:

Het Vrije Volk: 'Het breekijzer van Jan Nagel'.

Het Parool: 'Jan Nagel doktert aan zieke PvdA'.

Trouw: 'Hoofdbestuurslid Nagel predikt paleisrevolutie. Schoonmaak bij PvdA gewenst'.

Volgens de kranten ging het 74 pagina's tellende pamflet over een serieuze aanpak van ontwikkelingshulp, verkorting van de diensttijd, vermindering van de militaire uitgaven, vernieuwing en democratisering van het onderwijs, de woningnood, de slechte medezeggenschap van de werknemers in de bedrijven, de stellingname tegen de vakbonden, die bij loonsverhogingen te veel gericht zijn op hogere percentages en te weinig doen aan de verschillen in inkomens, nationalisatie van alle grond, het invoeren van een maximum loon (bijvoorbeeld 100.000 gulden) en een verhouding tussen het minimum- en maximumloon van 1:5, een gekozen burgemeester die ook voor het politiebeleid verantwoording verschuldigd is aan de gemeenteraad, de instelling van een ministerie voor technologie, het heffen van belasting op de inkomsten van de vorstin en het treffen van een overgangsregeling naar de komende republiek. Verder werd een scherper en onafhankelijker buitenlands beleid bepleit: (het toen nog fascistische) Portugal uit de NAVO of anders wijzelf.

Verder was er veel aandacht voor wat genoemd werd ‘het aflossen van de wacht’, wat inhield dat er een grote personele wisseling binnen de PvdA moest komen.

De oordelen waren verschillend. Partijvoorzitter Sjeng Tans gaf een positief commentaar: ‘Het is een luchtig geschreven boekje dat wel hier en daar op zere tenen gaat staan. De vernieuwing van de partij zoals Nagel die aan de orde stelt heeft de instemming van de overgrote meerderheid van de partij.’ Iets anders uitte zich de door mij vaak gekritiseerde buitenlandspecialist in de Tweede Kamer, prof.dr. C.L. Patijn: ‘Nagel is een volmaakt onmogelijke vent. Ik heb de brochure niet gelezen en ben dat ook niet van plan te doen. Het is volstrekt zinloos van de gedachten van zo’n nozem kennis te nemen en ik zal hooguit *Ha, die PvdA!* doorbladeren als ik het bij toeval in handen krijg.’ Louis Sinner schreef dan ook in het *Algemeen Dagblad* dat hij zich moeilijk kon voorstellen dat de socialistische partij als één man zou oprijzen om de jeugdige Nagel te bejubelen. Hij noemde het boek een forse steen in de toch al zo troebele vijver van de vaderlandse politiek. In het laatste hoofdstuk introduceerde ik de naam Nieuw links (toen nog met een kleine letter). Ik deed dat al eerder op de politieke pagina in *Het Parool*. Ik was bang dat men onze radicale ideeën snel zou wegzetten als oud-linkse, dogmatische politiek. Daarom schreef ik: ‘Nieuw links zal duidelijker en non-conformistischer zijn, en vooral radikaler. Daarbij zullen geen dogma’s, zoals bij de traditionele linkervleugel, het beleid bepalen, maar de nuchtere visie op wat volgens progressieven noodzakelijk is voor de toekomst. In het algemeen zullen daarbij enkele forse ingrepen de voorkeur verdienen boven een reeks kleine compromissen op allerlei gebied.’

De Volkskrant wijdde aan de publicatie een commentaar in de rubriek *Ten Geleide*. ‘Het is een rebels geschrift, een steen in de vijver. En niet enkel in de socialistische vijver. Jan Nagel gaat er terecht van uit, dat ons partijstelsel een crisis doormaakt en aan vernieuwing toe is. Ook heeft hij beslist gelijk als hij vaststelt, dat de politiek nog veel te weinig op de jongeren is afgestemd.’ Maar van een aantal politieke ideeën moest *de Volkskrant* niets hebben. De krant noemde het wel een aantrekkelijk rebels boekje maar vreesde een herleving van het oude socialisme. De kop van het commentaar luidde dan ook: ‘Nieuw Links en Oud Links’. In de artikelen werd ook gewezen op een zekere kritiek die ik op de Tweede Kamer had, die door mij beschreven werd als ‘een verzameling van vreemdsoortige antiquiteiten, die zich als hoogste doel hebben gesteld zich zo langdurig mogelijk te laven op het spreekgestoelte’.

Tien over rood

Van den Doel, die mijn boekje op feitelijkheden had gecontroleerd en een bijdrage aan het hoofdstuk over de woningnood leverde, zag het succes van de pamfletten van De Bezige Bij en zei: dat is een prima idee, dat moeten we ook gaan doen. Hij sprak met Nieuw-Linkser Rob van Genneep (de helft van uitgeverij Polak & Van Genneep), die weer contact opnam met Lammers. Het leidde uiteindelijk tot een brochure van tachtig pagina's, waaraan ook De Rooi, Van der Zwan en Van der Louw en nog een paar anderen zouden meewerken. Begin oktober 1966 kwam het uit: *Tien over rood*, met als ondertitel: 'Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA'. De auteurs vatten de inhoud van het boek samen in tien bondige en pittige stellingen (zie voor het overzicht van deze punten bijlage 1 achterin deze bundel). Net als bij *Ha, die PvdA!* waren het ideeën die in het midden van de jaren zestig lang niet door iedereen zo gek gevonden werden.

Tussen beide publicaties bestonden geen tegenstellingen, integendeel: er waren vele overeenkomsten. *Tien over rood* voegde wel een aantal punten op zeer pittige wijze toe en kreeg bijzondere kracht doordat er achterin een lijst was opgenomen met 74 namen van PvdA'ers (waaronder vanzelfsprekend ook mijn naam) die de stellingen op hoofdpunten ondersteunden. Onder hen was een oud-minister-president, prof. dr. Willem Schermerhorn, een buitengewoon bevlogen man. Bij de presentatie van het boekje was ik uiteraard aanwezig. Het kreeg een enorme publiciteit en het merendeel hiervan was gematigd positief. *Het Parool* vond evenwel met name de ideeën op het gebied van de buitenlandse politiek verderfelijk en noemde *Tien over rood* een linker directe op de kaak van de PvdA. Hoe dan ook, geslagen werd er wel.

Wij als Nieuw-Linksers kregen ongelooflijk veel uitnodigingen voor spreekbeurten. De belangstelling voor de politiek, nog maar enkele jaren tevoren met name bij jongeren minimaal, was onvoorstelbaar groot. Discussiebijeenkomsten trokken onder de naam *teach-in* massaal publiek, zoals die begin oktober 1966 in de grote RAI-congreszaal, waar veel mensen zich voor de deur verdrongen. 'De zaal werd tot de nok toe gevuld en de brandweer gaf bevel de deuren te sluiten. Buiten stonden nog honderden belangstellenden te wachten toen onder het gedrang de glazen toegangsdeur met donderend geraas in scherven brak. De politie gaf op het allerlaatst nog toestemming om tot 1.00 uur in de nacht door te gaan en om half elf stonden er nog steeds een kleine honderd mensen buiten te wachten in de hoop dat zij alsnog naar binnen konden', aldus het verslag in *Het Vrije Volk* van 8 oktober 1966.

Ed van Thijn, in die tijd lid van de Amsterdamse gemeenteraad en medewerker van de WBS, deed mee en wilde een gekozen minister-president in de persoon van de lijstaanvoerder van de grootste partij. Het voorstel van Hans Gruijters van de nieuwe politieke groep D'66 om de minister-president rechtstreeks te laten kiezen, noemde hij een bedreiging voor de competentie van de volksvertegenwoordiging. Van Thijn kreeg een hartelijk applaus toen hij zich in de kwestie 'monarchie-republiek' achter de schrijvers van *Tien over rood* schaarde.

Op de PvdA-congressen ging het er in die tijd niet altijd zachtzinnig aan toe. Op het congres in november werd met name een robbertje gevochten over de erkenning van de communistische Duitse Democratische Republiek (DDR), een programmapunt dat ook door D'66 nadrukkelijk was overgenomen. Het partijbestuur verzette zich hier hevig tegen en werd gesteund door de buitenlandspecialist in de Tweede Kamer, professor Patijn, die aanvoerde dat de hereniging van Duitsland noodzakelijk was omdat Saksen en Brandenburg echte oude Duitse kernlanden zijn. Het Eerste Kamerlid mr. George Cammelbeek noemde vervolgens Patijns verhaal 'een betoog uit een wereld, die ik niet begrijp en een volstrekt verouderde stellingname'. Bij een discussie over wel of niet een minimumprogramma te introduceren, schoot Van der Louw tegen het partijbestuur uit zijn slof: 'Wij moeten niet opnieuw het hoofd buigen voor het enig haalbare, er moet nu gevochten worden!'

Een onvergetelijke 1-meiviering

In 1967 liepen de spanningen in Amsterdam op naar een ongekend hoogtepunt. Het optreden van burgemeester Van Hall en hoofdcommissaris Van der Molen tegen de Provo's was buiten proporties. Te vaak en te onnodig werden de Dam en omgeving met groot machtsvertoon schoongeveegd. Sinds ongeveer twee jaar vonden er ook – voornamelijk door socialistische jongeren georganiseerde – Vietnamdemonstraties plaats, maar het aantal deelnemers was aanvankelijk nog beperkt.

Koninginnedag viel dat jaar op een zondag en dat hield in dat de feestviering een dag verplaatst werd naar maandag 1 mei, de Dag van de Arbeid. Daarmee vielen in het zeer roerige Amsterdam twee niet gelijksoortige vieringen samen. De onafhankelijke organisatie Socialistische Jeugd bood in de binnenstad de mogelijkheid tot slaan op de kop van Jutson (de naam van de Amerikaanse president Lyndon B. Johnson mocht niet genoemd worden

want hij was een bevriend staatshoofd) en het ballen gooien in de richting van personen die bedrieglijk veel leken op burgemeester Van Hall, prinses Beatrix en president Johnson. De politie greep onmiddellijk in en de brede trappen rond het Nationaal Monument werden vervolgens het toneel van oranjekleurige rookbommen en incidentele charges. Ongeveer tegelijkertijd eindigde op de Westermarkt een Vietnamdemonstratie, met zo'n 10.000 deelnemers – de eerste grote betoging tegen het Amerikaanse ingrijpen in Vietnam. Grote afwezigen waren bekende PvdA'ers. Ik was het enige partijbestuurslid. Kamerleden ontbraken al helemaal. Zij hielden in het Concertgebouw hun eigen, matig bezochte, 1 mei-bijeenkomst. Ik was emotioneel en boos op mijn partijgenoten. Op de Westermarkt hielden Fred van der Spek, Tweede Kamerlid voor de Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP), en ik een korte toespraak. Ik zei onder meer: 'Degenen die vinden dat 1 mei rood moet zijn en niet Oranje, zijn vandaag op straat en niet in het Concertgebouw.'

Die uitspraak haalde de krant. Het dagelijks bestuur van de partij, met havig Meester in een hoofdrol, reageerde vrijwel direct en de krantenkoppen logen er niet om:

'PvdA-bestuur wil aftreden Jan Nagel'.

'Voorzitter PvdA: Jan Nagel moet gaan'.

'Dr. Tans verwacht aftreden Jan Nagel'.

Het ging om mijn uitspraak op de Westermarkt. PvdA-voorzitter Tans zei in *De Telegraaf* dat ik mijn uitspraken moest herroepen en hij constateerde dat ik dat niet deed. In de pers reageerde ik terughoudend. Ik was niet door het dagelijks bestuur gehoord en verder meende ik dat mijn uitspraak een feitelijke constatering was. Het was enorm belangrijk met die duizenden jongeren op straat contact te hebben. Er was geen enkele partij, ook niet de PvdA, die dat op dat ogenblik had, luidde mijn verweer. De partijtop was er niet van gediend, maar ik kreeg steun van onverwachte zijde. In een hoofdcommentaar in *de Volkskrant* werd de taal van de PvdA-leiding fel genoemd. Het ging volgens de krant om de spanningen die de groep van Nieuw Links binnen de partij veroorzaakte. Nieuw Links werd eerst door de leiding geprezen, maar de krant wees erop dat later de Rotterdamse burgemeester Wim Thomassen gezegd had dat Nieuw Links uit de PvdA gezet moest worden. 'Er moeten in een partij afwijkende meningen kunnen bestaan. Afwijkende meningen zijn er ook niet enkel om geduld te worden. Ze moeten tevens de gelegenheid krijgen om invloed uit te oefenen. Daar zit nu echter voor de PvdA tegelijk de grote zwarigheid', aldus het commentaar.

De Volkskrant had geen ongelijk. Al eerder had Thomassen bedreigd dat

als Lammers nogmaals partijleider Den Uyl zou attaqueren, hij deze persoonlijk voor royement zou voordragen. Dezelfde Lammers stuurde samen met Marcel van Dam, Van den Doel en Van der Louw een brief op poten naar het partijbestuur. De laatste haalde fel uit in de *Haagse Post*. 'Het is de PvdA op zijn smalst. Het is conservatieve partijtaal. Jan is woedend, in zijn geval zou ik natuurlijk nooit aftreden. Het zou langzaam een soort communistische partij worden met ketterijen en royering van leden. Dat kan gewoon niet.'

Op 18 mei vergaderde het complete partijbestuur in het gebouw van de Tweede Kamer. Ik legde uit wat mijn bedoeling was geweest. De meerderheid van het bestuur, en tot mijn verbazing ook voorzitter Tans, was er niet op uit het op een breuk aan te laten komen. In een later interview zei deze merkwaardige Tans: 'Ik heb grote waardering voor die jongen. Hij is een eerlijke jongen, die in dat grote gezelschap, met alle bewindslieden en mensen als Drees, als eenling ideeën verkondigde die velen op dat moment als schokkend ervoeren.' Er moest wel een verklaring komen, waarin ik mijn woorden terugnam dan wel ronduit betreurde. Ook ik wilde natuurlijk wel een oplossing, maar ik weigerde akkoord te gaan met een verklaring waarin ik volledig door de knieën zou moeten. Nadat het partijbestuur de richting van het uit te geven communiqué had bepaald, werd de exacte tekstformulering aan Tans en mij overgelaten. Na afloop van de vergadering stelden wij beiden een aantal teksten voor en het ging allerm minst makkelijk.

Op een gegeven moment moest ik de laatste trein naar Hilversum halen. Omdat we er nog niet helemaal uit waren, bood Tans aan met mij mee te lopen naar het Centraal Station. Tijdens onze gezamenlijke loop pas noteerde de partijvoorzitter de uiteindelijke versie: 'Mijn uitlatingen zijn misverstaan en ik betreur het dat mijn formuleringen daar kennelijk aanleiding toe hebben gegeven. Het heeft niet in de bedoeling gelegen de organisatie van het 1-meifest van de Partij van de Arbeid te Amsterdam te diskwalificeren.' Het partijbestuur zag in deze verklaring aanleiding het incident als afgedaan te beschouwen.

De Kapitalist

Toen in het najaar van 1967 het tweejaarlijks congres werd gehouden, zette de vernieuwing van de PvdA zich door. Er werden liefst zeven Nieuw-Linkers in het partijbestuur gekozen, maar ik viel in de laatste stemronde op het

nippertje uit de boot. Zou ik het dan toch te bont hebben gemaakt? Ik werd weer actief bij de FJG, die Relus ter Beek als voorzitter en mij als vicevoorzitter kozen. Relus had gezag in onze kring omdat hij door de rechter beboet was vanwege het bekladden van het Coevordense monument van de zeer omstreden oud-generaal Van Heutsz. Ter Beek plaatste met een andere Provo een spandoek bij het monument met onder meer de tekst: ‘gesneuveld tijdens het uitmoorden en bij het verkrachten van de 79ste Atjeeze vrouw’.

Een van de eerste dingen die we wilden, was een goed rebels politiek blad met satire maken. Het toenmalige gestencilde orgaan met de opwindende titel *Langs nieuwe lijnen* ging er ondanks een oplage van vierhonderd exemplaren aan. Ik ging een nieuw blad oprichten en trok als redactieleden Bart Tromp en Kees Slager aan en als tekenaar Cees Willemen. De oplage werd bij het tweede nummer opgevoerd tot vierduizend; ruim tweeduizend abonnees die we voor een groot gedeelte binnen het PvdA-kader hadden geworven en de rest ging in de losse verkoop.

Het blad moest wel enige bekendheid krijgen, maar dat leek ons geen probleem. Om te beginnen wekte de nieuwe titel van het PvdA-jongerenblad de nodige reacties op: *De Kapitalist*. Voor de omslag werd een beroemde prent van Albert Hahn gekozen. Politiek en satire werden met elkaar afgewisseld. Toen er nog een nieuwe gouverneur in Suriname moest worden benoemd, pleitte de redactie ervoor dat de PvdA deze benoeming gewicht moest geven door haar beste man ter beschikking te stellen: drs. J.M. den Uyl.

Ik had uiteraard de notulen van de partijbestuursvergaderingen uit de afgelopen periode bewaard en de redactie leek het geen slecht idee daaruit eens het nodige te publiceren. Op die manier konden de partijleden een indruk krijgen van de politieke opstelling van de diverse bestuursleden en een goede afweging maken bij de verkiezingen op het congres. Zo publiceerden we het verhaal waarom de Nieuw-Linkser en medeauteur van *Tien over rood* Van der Zwan, die vanwege bepaalde uitspraken in het weekblad *De Nieuwe Linie* voor roeyement werd voorgedragen, toch nooit geroyeerd werd. Er waren twee redenen:

a. Er bestonden hevige meningsverschillen tussen de voorstanders van roeyeren over het feit of dit moest gebeuren door het partijbestuur of door de afdeling van Van der Zwan. Men koos aanvankelijk voor het laatste, maar Van der Zwan verhuisde in die periode en de zaak ging niet door.

b. Toen het dagelijks bestuur besloten had Van der Zwan te zullen roeyeren en een voorstel daartoe in het partijbestuur bracht, bleek formeel de hearing niet juist gebeurd te zijn.

In *De Kapitalist* werd gemeld dat men in bepaalde kringen bezwaar had gemaakt tegen publicaties uit de notulen van het vorige partijbestuur. Het antwoord: 'Om goodwill te kweken zullen we in het volgend nummer voor eenmaal aan deze bezwaren tegemoetkomen en de notulen van het huidige bestuur publiceren.' Enkele leden van de Tweede Kamerfractie van de PvdA voedden ons regelmatig met ideeën, en zo kregen wij een geheime nota van fractievoorzitter Den Uyl toegespeeld over de vijf hoofdpunten waarop oppositie moest worden gevoerd. Niet om te lezen, maar om te publiceren. De redactie en ook FJG-voorzitter Ter Beek waren het erover eens dat wij onze aanhang niet teleur mochten stellen, met als gevolg dat alle dagbladen de nota-Den Uyl uitbundig publiceerden. En ook de motivering die wij voor de publicatie gaven.

Moeizame verhouding Nieuw Links en de partijtop

Op het PvdA-congres in maart 1969 stelde de FJG twee kandidaten voor het partijbestuur: voorzitter Relus ter Beek en vicevoorzitter Jan Nagel. Voorzitter Erik Jurgens van de Politieke Partij Radikalen (PPR), een afsplitsing van de KVP, beval de beide kandidaten bij het congres aan omdat hij, zo verklaarde hij in *Het Parool*, het PvdA-bestuur zo'n oudemannetjesclub vond. Partijvoorzitter Anne Vondeling, die in maart 1969 Tans was opgevolgd, reageerde positief, zij het met een amendement: één jongerenkandidaat vond hij genoeg. Relus, die redelijk diplomatiek optrad, werd gekozen en ik haalde het net niet.

Die zomer was het drie jaar geleden dat Nieuw Links ontstond, maar nog altijd ging de vernieuwingsbeweging er hard tegenaan en was er onmin met Den Uyl en Vondeling. Het kersverse Nieuw-Linkse partijbestuurslid Laurens ten Cate schreef in april in *Vrij Nederland* een antwoord aan Den Uyl. 'Een goede biefstuk en een goede socialist hebben maar een ding gemeenschappelijk: ze zijn rood van binnen. Als ik Den Uyls verhalen lees word ik rood van buiten. Van schaamte en van woede. Hij moet ophouden met de verdachtmakingen die hij zich veroorlooft. Want met een man die dit soort grappen uithaalt, heb ik niets meer gemeen.'

Ronduit explosief werd de situatie toen er een aantal studentenbezettingen kwamen. Eerst in Tilburg, later in Amsterdam en Nijmegen. Tilburg werd een groot succes, maar de bezetting van het Amsterdamse Maagdenhuis kende een grimmig verloop. De politie greep in, legde een cordon en ge-

bruikte traangas. De studenten eisten democratisering en medezeggenschap. Ton Regtien, actief binnen Nieuw Links, had inmiddels al weer enige tijd geleden de succesrijke Studenten Vakbeweging (svb) opgericht.

Op een bijeenkomst van Nieuw Links, eind mei 1969 in Utrecht, nam ik het initiatief tot het opstellen van een verklaring waarin het beleid van de Tweede Kamerfractie van de PvdA werd afgekeurd. De brief werd ondersteund door 75 medeondertekenaars, die de bezetting zagen als een poging om verandering te brengen in de ‘ondemocratische en autoritaire bestuursstructuur van de universiteit’. Verder werden de uitlatingen van partijvoorzitter Vondeling ten sterkste veroordeeld. Die had evenmin erg zachtzinnig gezegd: ‘Het is een godgeklaagd schandaal dat de studenten documenten hebben gestolen. Dat zijn gore manieren van machtshebbers. Het zijn methoden van de bvd.’ ‘PvdA in de nesten’, kopte het *Algemeen Dagblad*, maar Den Uyl verklaarde de brief niet zozeer als een aanval maar als een kanttekening op te vatten, maar dan wel als een nogal gratuite en goedkope kanttekening.

Op initiatief van Vondeling en Den Uyl werden de brieveschrijvers uitgenodigd voor een gesprek in het gebouw van de Tweede Kamer. Op ons voorstel werd de bijeenkomst na een minuut openbaar. Het was meteen het laatste punt waarover we het eens werden. De Nieuw Links-vertegenwoordigers wezen erop dat het PvdA-standpunt bijna omhelsd was door de regeringspartijen en dat is zo ongeveer het grootste verwijt dat er gemaakt kon worden. Karel Nagel (geen familie), die ook nog enige tijd lid van de Tweede Kamerfractie zou zijn, zei het fijntjes: ‘De fractie doet aan politiek bermtoerisme, zij zit aan de kant en kijkt of anderen zich correct op de weg voortbewegen.’ Den Uyl verdedigde zich fel tegen de beschuldiging dat de PvdA-fractie niets begreep van wat er in de studentenwereld gaande was. ‘Ik tart iemand uit deze vergadering te betwisten dat onze fractie het afgelopen jaar in intensief overleg met de studentenvoorhoede niet in voortdurende botsing met de regering is geweest,’ zei hij. De kranten concludeerden dat het een vergeefse bijeenkomst was geweest.

Partijcongres februari 1971

Begin februari 1971 was er weer het tweejaarlijkse PvdA-congres, dat zich op een ongekende belangstelling mocht verheugen van de media en de kiezers. De PvdA wilde wel weer eens uit de oppositiebanken, maar had na de ‘Nacht van Schmelzer’ in oktober 1966 – waarin het kabinet-Cals viel – een

congresmotie aangenomen om niet meer met de KVP te regeren. En deze anti-KVP-motie begon de partijleiders en enkele anderen te knellen. Er stond een aantal spectaculaire punten op de agenda:

- de verkiezing van de Nieuw-Linkser Van der Louw als partijvoorzitter als opvolger van Vondeling;
- het intrekken van de enkele jaren geleden aangenomen anti-KVP-motie;
- een voorstel om voor de verkiezingen een stembusakkoord te sluiten met D'66 en de PPR;
- nogal radicale voorstellen voor het verkiezingsprogramma;
- de verkiezing van een nieuw partijbestuur: er waren duidelijk Nieuw-Linkse kandidaten, onder wie ik.

Het congres koos Van der Louw tot voorzitter; Vondeling werd (op eigen verzoek) vicevoorzitter. Verder nam het de resolutie aan om met D'66 en PPR te gaan samenwerken. Daarna kwam er een resolutie aan de orde die de PvdA weer een kans moest bieden samen met de confessionelen te gaan regeren. Met name de Nieuw-Linkers Van Dam en Lammers, ooit de geestelijke vaders van de anti-KVP-motie, waren voorstander van een openlijke intrekking. De jonge FJG'er Hans Kombrink daarentegen pleitte ervoor de strategie niet te veranderen. De verwarring werd zo alleen maar groter en we wekten de indruk onbetrouwbaar te zijn, vond hij. De latere partijsecretaris Wim van Velzen sprak van een kinderachtig spelletje en voorspelde dat de mensen zouden zeggen dat de PvdA sinds 1968 ontzettend flink heeft gedaan en nu niet wist hoe zij haar kont moest draaien om in de regering te komen. Als medestander van Kombrink prees ik de bijzondere lenigheid van het partijbestuur en zei dat er in het beleid van de confessionele partijen en hun in 1967 aangetreden kabinet-De Jong (waarin zij met de VVD samenwerkten) niets was veranderd. Samen met Kombrink diende ik een door twintig afdelingen ondertekend amendement in. In deze tekst werd het beleid van het kabinet-De Jong ten zeerste veroordeeld en gezegd dat een komende regering een werkelijk ander beleid moest voeren.

Het applaus verried hoe de stemming op het congres was en het partijbestuur trok zich terug voor intern beraad. Van der Louw deelde daarna mee dat het partijbestuur ontraadde de tekst aan de resolutie toe te voegen. Tegen een aparte uitspraak was geen bezwaar; trouwens, het partijbestuur zou alle in de resolutie opgenomen overwegingen schrappen. Deze werd zo korter en duidelijker en de overwegingen konden dan in de aparte congresuitspraak

worden meegenomen. Ik handhaafde de tekst en zei die juist vanwege de duidelijkheid in de resolutie opgenomen te willen zien. Uiteindelijk kwam de nu zeer korte, maar daardoor juist scherpere tekst in stemming en de overgrote meerderheid stemde voor. Ook Van der Louw en Vondeling zagen, om een demonstratieve tweespalt te voorkomen, zich genoodzaakt hun hand richting hemel te brengen. Het effect was enorm. Professor Piet Steenkamp (KVP), later de geestelijk vader van het CDA, in *Het Vrije Volk*: ‘Drie dagen lang heb ik aan radio en tv gekluisterd gezeten om maar niets te missen en ik heb zelfs een ruzie met mijn vrouw geriskeerd. De mentaliteit van het congres is mij erg tegengevallen. De Partij van de Arbeid blijft het droombeeld van een progressieve meerderheid najagen en zal daardoor onherroepelijk opnieuw in het oppositieroeraas terecht komen. Dat kan Jan Nagel op zijn naam schrijven.’

Er was nog een punt dat de rechtse gemoederen zowel binnen als buiten de partij verder verhitte. In het eenentwintig leden tellende partijbestuur werden elf personen gekozen die tot Nieuw Links behoorden. Kombrink en ik waren daarbij inbegrepen. Na vier jaar was ik teruggekeerd in het partijbestuur. De invloed van Nieuw Links in de PvdA (in het partijbestuur, in de Tweede Kamerfractie, in het zogeheten ‘schaduwkabinet’) was al met al verankerd, waarna de beweging zich uiteindelijk in mei 1971 kon opheffen.

Slot

Het gebeurde allemaal vijftig jaar geleden. Ongelooflijk eigenlijk. De politiek, die een mooi vervolg kreeg met het bijzondere kabinet-Den Uyl (1973–1977), was in die tijd bijzonder levendig, met vele markante politici. Nieuw Links bracht een ongekende *revival* binnen de PvdA en stopte terecht toen de vernieuwingsmissie was volbracht. De grijze en als applausmachine fungerende congressen waren vervangen door bruisende en soms zelfs hippe bijeenkomsten met vele jonge leden. Het partijprogramma was een stuk geradicaliseerd.

Persoonlijk was mijn grootste voldoening in de politiek te kunnen zijn wie je bent en nooit twee agenda’s nodig te hebben. Weemoed is er niet, behalve als ik tegenwoordig op zondag de opiniecijfers van de PvdA zie. Het voelt alsof het met een verdienstelijk familielid niet goed gaat. En het is jammer dat het geluid van de oorspronkelijke aanhang van de PvdA niet meer gehoord wordt.

- 119 Interview auteur met Arie van der Hek op 2-6-2016.
120 Interview met Lammers in: *HP/De Tijd*, 30-11-1990, geciteerd in: De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 217.
121 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 217-218.
122 Klein, *Over de rooie*, 160-162.
123 Van Dam, *Niemand's land*, 60.
124 Jan Nagel, *Boven het maaiveld* (Baarn 2001), 218.
125 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 246.
126 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 255.

Nieuw Links: een ideologisch-politiek avontuur dat slaagde

- 1 Dit artikel is grotendeels gebaseerd op mijn in 2001 verschenen autobiografie met als titel *Boven het maaiveld*.
2 In de in deze bundel opgenomen terugblik van Hans van den Doel op Nieuw Links uit 1976 suggereert hij dat hij deze vergadering voorzat, maar dat klopt niet. 'Jan Nagel, enig rebels lid van het partijbestuur, treedt als voorzitter op en heet de aanwezigen welkom', zo noteerde André van der Louw in *De razendsnelle opmars van Nieuw Links* (Schoorl 2005), 13.

Mijn avonturen met Nieuw Links

- 1 Dit artikel is onder dezelfde titel verschenen in *Haagse Post*, 9-10-1976, 22-29. Boven het artikel stond de volgende redactionele introductie: 'Deze week tien jaar geleden trad Nieuw Links voor het eerst in de openbaarheid. Wat waren de verzwegen doelstellingen van *Tien over rood*? Hoe kon de rebellenclub zo snel binnen de PvdA oprukken? Waarom werd mede-oprichter Hans van den Doel in 1968 uit de kerngroep gestoten? En wie is anno 1976 de enige echte Nieuw-Linkser in de PvdA-top? De politieke memoires van een 39-jarige.' De tekst van het artikel is hier weergegeven zoals het in *Haagse Post* is verschenen, zonder enige inhoudelijke bewerking. Wel is omwille van de leesbaarheid de stijl ervan enigszins in overeenstemming gebracht met die van de andere bijdragen in deze bundel. Verder zijn de literatuurverwijzingen die door Van den Doel in de tekst waren opgenomen, in noten geplaatst.
2 Hier heeft Van den Doel zich vergist: de presentatie was een dag eerder, op 3 oktober 1966.
3 Hans van den Doel e.a., *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (Amsterdam 1966), 8.
4 Rob Kroes, *New Left, Nieuw Links, New Left. Verzet, beweging, verandering in Amerika, Nederland, Engeland* (Alphen aan den Rijn 1975). Zie ook de bijdrage van Paul Lucardie aan deze bundel.
5 Kroes, *New Left*, 54.
6 Zie ook het interview van Kees Tamboer met Van den Doel in: *Haagse Post* (1973) 33.
7 *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 14-11-1966.
8 *Algemeen Handelsblad*, 9-1-1967.